

EL CASTELL I PALAU DELS MONTCADA A VIC: NOVES APORTACIONS DE LA INTERVENCIÓ ARQUEOLÒGICA DEL 2013

ANNA GÓMEZ BACH
Universitat Autònoma de Barcelona
anna.gomez@uab.cat

*The Montcada castle and palace in Vic:
new findings from the archaeological intervention in 2013*

El castell i palau dels Montcada de Vic forma part d'un dels conjunts arquitectònics més singulars de Catalunya. La seva construcció en una zona aturonada, i aprofitant les restes d'un temple romà, el van convertir en una sòlida edificació que va patir importants modificacions, com a castell, palau, casa del veguer i presó, des de l'edat mitjana fins a finals del segle XIX. Les diverses intervencions arqueològiques realitzades al conjunt han aportat nova informació que permet ampliar les dades existents i endegar noves línies de recerca.

Paraules clau: Vic, castells, arqueologia medieval, història medieval.

The Montcada castle and palace in Vic is among the most unusual architectural ensembles in Catalonia. Its construction on a hill and reuse of the remains of a Roman temple made it a solid fortification with important components including a castle, palace, the house of the local administrator (veguer) and a prison. These endured from the Middle Ages to the end of the 19th century. Archaeological fieldwork carried out on this site has provided new information expanding existing knowledge and suggesting new research.

Keywords: castles, medieval archeology, medieval history.

Data de recepció: 06/10/2017. Data d'acceptació: 22/12/2017.

Introducció

Les restes del castell palau dels Montcada se situen a la part més alta del nucli històric de la ciutat de Vic, al voltant del temple romà, entre la plaça de la Pietat i el carrer del Pare Xifré. Es tracta d'un destacat exemple d'arquitectura civil medieval, documentat al segle XI, i que va restar dempeus, acollint diferents usos, fins a finals del segle XIX.¹ El 1882 en el decurs de les obres d'enderroc van aparèixer les restes del temple romà i el recinte es va preservar parcialment.²

1. Desenvolupat a: SALARICH, Joaquim. *Vich, su historia, sus monumentos, sus hijos y sus glorias*. Vic, 1854, p. 250. GUDIOL, Josep. *Nocions d'arqueologia sagrada catalana*. Vol. I. Vic, 1902, p. 39. JUNYENT, Eduard. «El castillo de Montcada». *Ausa* [Vic], III, núm. 29 (1959), p. 261-270. JUNYENT, Eduard. *La ciutat de Vic i la seva història*. Barcelona: Curial, 1976. ADELL, Joan Albert. «El castell dels Montcada». A: PLADEVALL, A. (ed.). *Catalunya romànica, III (Osona II)*. Barcelona: Gran Enciclopèdia Catalana, 1986, p. 794-795. PASCUAL, Bernat. *Vic: una ciutat en el decurs de la història*. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1988, p. 70.

2. Més informació a SERRA I CAMPDELACREU, Josep. «Descobriment del temple romà de Vic en 1882». *Gazeta Muntanyesa* [Vic] (1907). Del monogràfic amb motiu dels 75 anys de la descoberta del temple de la revisa *Ausa* cal destacar: SERRA I CAMPDELACREU, Josep. «Descubrimiento del Templo Ro-

Les parts més destacades que van restar dempeus i que ens han pervingut són principalment el mur de ponent (que fa de paret mitgera amb l'església de la Pietat) i bona part del tancament de tramuntana.

El recinte del palau dels Montcada està situat sobre un petit promontori natural, al costat de l'església de la Pietat, i dins de l'àmbit de les restes de l'antic castell epònim. La part visible del conjunt la conformen les parets nord i oest del palau, si bé les restes més visibles corresponen al temple romà (posterior pati central del palau).

Per les característiques de les restes, els croquis i els estudis fets, se suposa que es tractava d'un edifici de planta baixa i dos pisos, separats per voltes massisses, amb finestrals estrets de doble esqueixada en el primer pis i amb arcades a les galeries del pis superior. Els tres murs de la cel·la conservats (el de llevant havia desaparegut) havien fet la funció de parets internes del castell. La paret nord es conserva en força bon estat i s'hi endevina l'arrencada de la volta de la planta i la del primer pis. A la paret oest queda clarament marcada la línia que descrivia la volta del primer pis; damunt d'aquest arc, s'hi veu un aparell en *opus spicatum* i, al nord, els arcs de la galeria. Al sud les restes són menys visibles però guarden una estructura gairebé simètrica a l'altra. A la part oest s'hi endevinen també les arcades a nivell del segon pis. Es desconeix com devia estar cobert l'edifici i tampoc no es coneix la ubicació de la torre comtal ni de la capella castral, identificada sovint amb l'antiga església de Sant Sadurní..

El temple està format per una cel·la que exteriorment mesura 12,10 x 10,10 m amb un pòrtic columnat i una cel·la que són bastits sobre el pòdium del temple, al qual s'accedeix per una escalinata situada davant de la façana de llevant. Els murs de la cel·la són de grans blocs de pedra escairada a les cantonades. Els altres paraments són fets amb petits blocs de pedra. Tota la cel·la és coronada per un entaulament jònic, format per arquiteu, fris i cornisa, fets amb grans blocs de pedra. Per sota de la cel·la, dins del cos del *podium*, hi ha una altra cambra de les mateixes dimensions de la cel·la, que conté un pou, que podria datar d'època romana i que, com ja hem esmentat, durant algun temps fou el pou del pati central del castell dels Montcada, època en què es feu el brocal actual. Aquesta cambra serví com a local del Centre Excursionista de Vic i com a magatzem, fins que el Patronat d'Estudis Osonencs el passà a gestionar com a equipament cultural.

Breu síntesi històrica

Les primeres evidències històriques recuperades, fins al moment, al recinte del palau dels Montcada corresponen a nivells amb ceràmica romana datada de finals

mano de Vich en 1882». *Ausa* [Vic], III, núm. 29 (1959), p. 243-247. GROS, Mn. Miquel dels Sants; ORDEIG, Ramon. «Centenari del descobriment del temple romà, Vic 1882-1982». *Ausa* [Vic], X, núm. 102-104 (1982), p. 427-442. ORDEIG, Ramon. «El descobriment del temple romà de Vic al 1882». *Revista de la Festa Major de Vic* [Vic] (1982). ORDEIG, Ramon. «Centenari d'un esdeveniment memorable. El descobriment del temple romà el 1882». *Ausa* [Vic], XXIII, núm. 161-162 (2008), p. 685-696. PLADEVALL, Antoni. «La descoberta del temple romà i els seus protagonistes». *Ausa* [Vic], XXIII, núm. 161-162 (2008), p. 441-454.

del segle I aC i fins al segle II dC. A nivell arquitectònic les restes preservades corresponen a dos moments principals ben documentats per les troballes arqueològiques.³

Un primer moment, en el qual el conjunt està format per un primer edifici públic construït entre els darrers decennis del segle I dC i el primer quart del segle II dC i en ús durant tot el segle III fins a un moment indeterminat d'època baiximperial. I un segon moment en el qual el conjunt funciona com a castell i palau dels Montcada, i posteriorment com a residència del veguer, graner i presó, fins al segle XIX.

L'existència d'aquesta dualitat d'ocupació fou pràcticament ignorada fins a l'any 1882, en què fou trobat el temple en enderrocar-se l'antic castell dels Montcada, que fins aleshores havia estat utilitzat com a presó de la ciutat. Aquest fet va evidenciar l'amortització de les estructures romanes i la integració dins la fàbrica medieval, com és el cas dels tres murs de la cel·la del temple que havien fet la funció de parets internes del castell.

Un grup de vigatans il·lustres, especialment Josep Serra i Campdelacreu, arxiver municipal, en adonar-se del valor del monument, adquiriren el solar i procediren ràpidament a la seva recuperació i revaloració.

Des del segle XVIII molts estudiosos havien identificat la ciutat dels ausetans, esmentada en l'obra *Naturalis Historia* de Plini (23 a 79 dC), amb l'Ausa de la *Geografia* de Ptolemeu (segle II dC) i la situaven a Vic. Així mateix, des del 1826 també es coneixien algunes làpides epigràfiques que feien referència a personatges vinculats a aquesta ciutat romana.

La contextualització històrica del temple, però, s'ha fet principalment a través de les evidències arquitectòniques. A nivell estilístic destaca la identificació de l'aparell del temple amb l'arquitectura del nord d'Àfrica en els paraments de la cel·la en forma de teler o *opus africanum*, del mur peribol i dels motius decoratius amb daus de la cornisa del frontó. Això ha permès pensar que el constructor del temple de Vic coneixia perfectament l'arquitectura romana imperial del nord d'Àfrica, i potser hi va treballar o n'era originari. Hi ha consens en adscriure'l

3. Recuperats en les intervencions següents: SANMARTÍ, Enric; LÓPEZ, Albert. «Excavacions al temple romà de Vic». Informació Arqueològica. Barcelona. A: *Les excavacions arqueològiques a Catalunya en els darrers anys*. Barcelona: Departament de Cultura de la Generalitat de Catalunya, 1980. SANMARTÍ, Enric; LÓPEZ, Albert. «Excavacions al temple romà de Vic. Campanya de 1980». *Ausa* [Vic], X, núm. 102-104 (1982), p. 261-272. MOLAS, Dolors. «El temple romà de Vic i la ciutat d'Ausa. Novetats arqueològiques i cronologia». *Ausa* [Vic], X, núm. 102-104 (1982), p. 275-271. MOLAS, Dolors; OLLICH, Imma. *Memòria de les excavacions arqueològiques a la ciutat de Vic (1982-1983) als jaciments de la Taula i el temple romà*. Servei d'Arqueologia de la Generalitat de Catalunya 1986. MOLAS, Dolors; OLLICH, Imma. *Memòria-informe de les excavacions a la ciutat de Vic. Juny de 1984. Casa Balmes i carrer Pare Xifré*. Servei d'Arqueologia Generalitat de Catalunya, 1985. MOLAS, Dolors; OLLICH, Imma. «L'aplicació d'un programa d'arqueologia urbana: la delimitació del Peribol del Temple romà de Vic». *Cypsela* [Girona], núm. 5 (1985), p. 163-170. MOLAS, Dolors; OLLICH, Imma. «Aplicació d'un programa d'arqueologia urbana: la delimitació del peribol del temple romà». *Ausa* [Vic], XXIII, núm. 161-162 (2008), p. 697-706. MESTRES, Imma; PUJADES, Josep; SUBIRANAS, Carme. «Excavacions d'urgència al recinte interior del temple romà de Vic (Osona) setembre de 1991». *Ausa* [Vic], XXIII, núm. 161-162 (2008), p. 559-565. MOLAS, Dolors; OLLICH, Imma. «Memòria de l'excavació realitzada al temple romà de Vic. Segona quinzena de juny de 1982». *Ausa* [Vic], XXIII, núm. 161-162 (2008), p. 555-558.

a un temple pròstil de columnes llises de planta plenament romana com alguns dels temples del nord d'Àfrica, però de quatre columnes (tetràstils i pròstils) o de sis columnes (hexàstil i sistil) com el temple d'Assís (Itàlia). Pel que fa l'aspecte cronològic s'atribueix la construcció del temple en època dels Antonins (entre finals del segle I i principis del segle II dC) i possiblement aquest temple fou construït pels decurions o consell de ciutadans encarregats del bon govern de la ciutat (ja que es documenta l'existència d'un *collegium* de servidors encarregats del culte imperial per la làpida a Diana).

Sobre a qui estava dedicat el temple es proposa, a partir de dades epigràfiques i històriques, que possiblement hauria estat consagrat a l'honor imperial, tot i que no es descarta que fos dedicat a alguna divinitat com la tríada capitolina (Juno, Júpiter i Minerva) o la deessa Diana. Un paral·lel el trobem al temple de la ciutat de Dugga (Tunísia) (temple dedicat a la tríada capitolina, Juno, Júpiter i Minerva, entre el 166 i el 167 dC) i a la basílica de Bulla Regia del segle I dC. Pel que fa al mur peribol, es considera que malgrat que al llarg del segle I dC s'estengué per Roma amb una finalitat més urbanística i monumental que no pas cultual, fou al nord d'Àfrica on els temples amb peribol trobaren més gran acceptació, com és el cas de Volubilis, Lambaesi i Sufetala. Pel que fa als motius decoratius amb daus de la cornisa del frontó s'han localitzat exemplars similars al temple de la ciutat de Dugga (Tunísia) i al capitolí de Sbeitla (Tunísia). La ubicació del temple en aquest indret de la ciutat coincideix amb el punt més alt d'una petita elevació que possiblement presidiria una petita plaça o fòrum, on se centraria la vida política, social i econòmica, al mateix temps que determinava l'orientació dels camins d'entrada a la ciutat.

Hi ha una proposta teòrica que esmenta que els murs del temple foren aprofitats com a torre o fortalesa des del segle VI, moment en què se cita la *civitas Ausonense*, documentada des del 516. Si bé el castell el trobem documentat al segle XI amb funcions de guaita i de residència comtal sota el nom de palau comtal, i posteriorment com a castell dels Montcada, dels Cardona o de Vic. Es creu que els vescomtes d'Osona van tenir infeudada la fortalesa o torre comtal de Vic fins a mitjan segle XI, i que després fou infeudada a Guillem Ramon i al seu germà Arbert de la vall d'Hostoles, que en van obtenir la senescalia vers el 1080 i que dues generacions més tard es van refondre amb la família Montcada, de la qual prengué definitivament el nom.

El castell apareix per primera vegada documentat el 1088 quan el bisbe Berenguer Sunifred de Lluçà prometé a Guillem Ramon, el senescal, que en el cas d'obtenir del poder dels comtes de Barcelona el palau anomenat *torre comtal de Vic* l'hi lliuraria per tal que el posseís en nom de l'Església vigatana. A principis del segle XII els Montcada eren senyors del castell o palau, que apareix a la documentació com a *castrum de Vico*, amb drets puntuals sobre el mercat de la Quintana i l'ampliació cap a la zona de les Clotes i l'establiment de la partida comtal enfront de l'episcopal que es mantingué fins ben entrat el segle XV. Les importants intervencions arqueològiques van permetre recuperar-ne la seqüència estratigràfica.⁴

4. CABALLÉ, Antoni. *Memòria-Informe de l'excavació arqueològica de la Plaça de la Pietat i Temple Romà realitzada durant el mes de setembre de 1985*. Barcelona: Servei d'Arqueologia. Departament de Cultura de la Generalitat de Catalunya, 1985. MOLAS, Dolors; OLLICH, Imma. «Vic i la recuperació de

Segons el Dr. Junyent⁵ tenia la planta quasi quadrada, amb planta baixa i dos pisos que embolicaven els murs del temple, reduïts a formar part d'un pati interior descobert. Al primer pis hi tenia unes grans sales que devien ser il·luminades per mitjà d'una sèrie de finestres regulars de doble vessant, sota un arc adovellat. L'any 1315 se n'esmenta una torre, de la qual no es pot precisar la seva ubicació. Al segle XIV s'enderroquen una sèrie d'edificis al voltant del castell dels Montcada, i el 1450 els consellers de Vic el van comprar al comte de Foix.

Més endavant, al segle XV, el castell esdevé la residència del veguer. En les capitulacions de 1472 entre la ciutat de Vic i el rei Joan II s'especificà que el castell no es podria fortificar; en aquest moment una part es va convertir en la presó pública i l'altra, en graner de la ciutat, essent reformat l'edifici el 1786 per ser presó de l'estat. L'edifici estava molt degradat i no reunia les condicions higièniques mínimes, com es denuncia en diversos escrits d'autors com Salarich.⁶ El 1860 els presos foren traslladats a la nova presó dels Caputxins i l'edifici quedà abandonat. Vint anys després, el 1880, el solar es va vendre per 6.205 pessetes en subhasta pública. Com ja s'ha ressenyat, el 1882 s'enderrocà el castell dels Montcada i durant aquests treballs es va descobrir la cel·la del temple romà. El terreny fou adquirit per la Societat Arqueològica Vicense, moment en què s'endegà una important etapa de documentació i estudi de les restes.⁷ La restauració del conjunt s'executà en quatre etapes principals, perdurant fins al present.⁸

Els darrers treballs arqueològics: la intervenció de 2013

L'actual edifici que conforma el palau dels Montcada correspon a una construcció que amb abundants reformes perdurà fins a finals del segle XIX. Cal recordar que aquesta construcció es troba situada en un dels punts més destacats de la ciutat de Vic, a la part superior d'un promontori natural que configura l'elevació on es documenta ocupació des d'època antiga.⁹

La darrera intervenció arqueològica que s'ha fet al palau dels Montcada, duta a terme el 2013, ha posat en evidència el bon estat de preservació d'algunes restes arqueològiques, principalment les associades al mur septentrional del palau dels Montcada. La seqüència estratigràfica de les vuit cales obertes, malgrat la limitació d'espai i extensió de les estructures recuperades, també ha posat de manifest les

2000 anys d'història urbana». *Cota Zero* [Vic], núm. 1 (1985) p. 3-10. MOLAS, Dolors; OLLICH, Imma. «Vic: cinc anys d'arqueologia urbana». *L'Avenç* [Barcelona], núm. 112 (febrer 1988); *Plecs d'Història Local*, 13 (1988), p. 194-198. MOLAS, Dolors; OLLICH, Imma; CABALLÉ, Antoni. «De l'Auso romana al Vicus Ausonensis medieval». *Ausa* [Vic], XXIII, núm. 161-162 (2008), p. 719-722. OLLICH, Imma. *Vic i l'expansió econòmica del segle XIII. Les formes de vida urbana II a Vic*. 3 fulls, 1982.

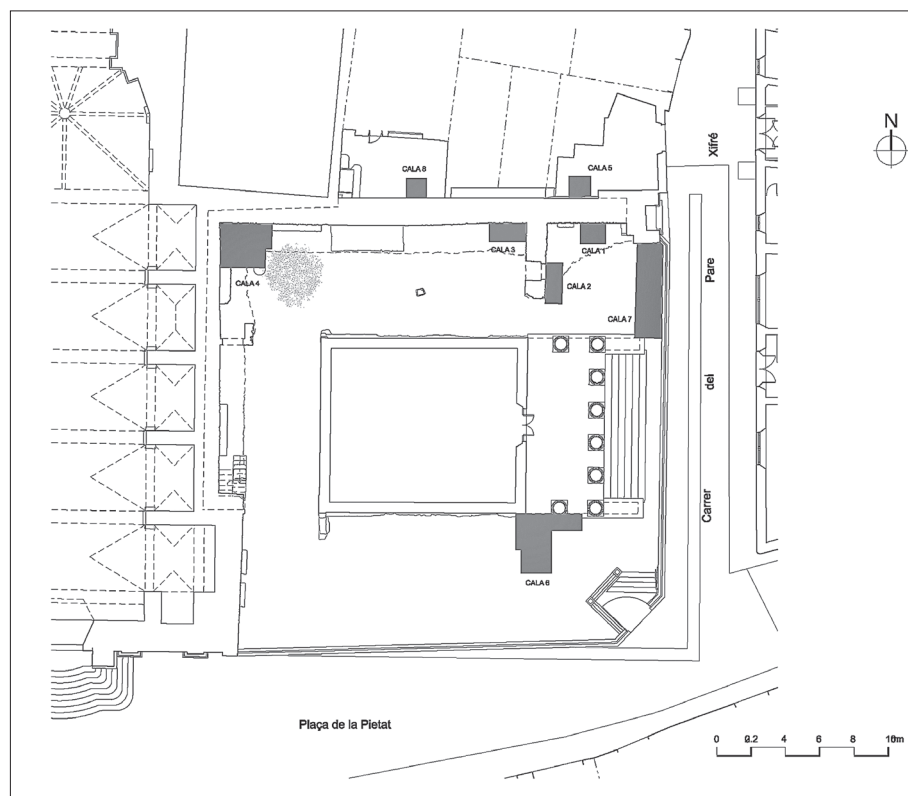
5. JUNYENT, *La ciutat de Vic...*, op. cit.

6. SALARICH, op. cit., p. 250.

7. CABALLÉ, Antoni. «Una visió arqueològica de la descoberta i la restauració del Temple Romà». *Ausa* [Vic], XXIII, núm. 161-162 (2008), p. 413-439. OLLICH, Imma; ROCAFIGUERA, Montserrat. «L'arqueologia a Osona: 1952-2002». *Ausa* [Vic], XX, núm. 148-149 (2002), p. 35-52. MOLAS, Dolors; OLLICH, Imma. «Vic i la recuperació de 2000 anys d'història urbana». *Ausa* [Vic], XXIII, núm. 161-162 (2008), p. 707-718.

8. Vegeu el volum XXIII de la revista *Ausa*, coordinat per Miquel Mirambell i Anna Gutiérrez el 2008.

9. Espai on s'assenta la ciutat antiga d'Auso (segons autors com MOLAS, *et al.*) i que presenta una continuïtat d'ocupació al llarg de l'edat mitjana fins a l'actualitat.

Plànol del recinte amb la localització de les cales obertes.

evidències d'ocupació a la zona des d'època romana (evidenciada per la presència de fragments ceràmics) fins a l'actualitat.

La concentració d'estructures de cronologia medieval localitzades principalment a les cales 2 i 3 també remarca la important activitat arquitectònica que va tenir la planta baixa del palau des del segle XII i permet complementar la informació aportada per les diverses fonts escrites en la qual queda palès que el palau passa a tenir diversos usos per transformar-se finalment en presó municipal.¹⁰

Més concretament, la presència d'un nivell altmedieval, situat principalment a la cala 3, i en menor mesura a la cala 6, també posa en relleu la presència d'estructures i espais de circulació interns del palau dels Montcada. Sense que es pugui precisar més en la seva caracterització, els materials arqueològics

10. FERNÁNDEZ, Isidre. «Les reials presons de Vic. Obres en els segles XVII i XVIII». *Ausa* [Vic], XXIII, núm. 161-162 (2008), p. 609-655.

recuperats sí que permeten pensar en un ús domèstic (abundants restes de fauna, carbons i ceràmiques amb evidències de cocció). La presència d'un paviment i dos nivells de rebliment d'aquest moment queden ben evidenciats per a aquests primers moments.

Les restes baixmedievales també apareixen associades a un nivell de circulació o paviment, així com en diversos nivells de rebliment principalment en les cales 1, 2 i 3.

L'obertura de dues cales a l'exterior del recinte (vegeu resultats cala 5 al carrer Pare Xifré núm. 2 i cala 8 al carrer Cardona núm. 12) posen de manifest l'existència d'un *intervallum* o androna que hauria separat l'edifici del palau de la resta d'hàbitat tant pel carrer Cardona, com consta en les fonts documentals,¹¹ com en les excavacions realitzades a la Casa Masferrer.¹²

Es fan també paleses les importants reformes efectuades al llarg del segle XVII (1630-1690) liderades per la construcció de l'església de la Pietat (vegeu resultats cala 8) i sobretot per la capella fonda (1695-1738), que van afectar de forma important l'estratigrafia del subsol. Així mateix les posteriors remodelacions de les edificacions de cases al carrer Cardona des d'inicis del segle XX van afectar també la cantonada de llevant del palau. En aquest punt la construcció d'una font i l'ampliació de noves cases van destruir part del mur del palau i també en van afectar bona part del subsol, restant només la banqueta de fonamentació del palau i part del pany de paret (vegeu resultats cala 5).

Al mateix temps la recuperació de la topografia de la zona, ben identificada per la presència de la roca natural, la marga (cales 1, 2, 3, 5, 6 i 8) i els còdols (cala 4), permet posar sobre plànol el pendent est-oest del promontori on s'assenta el mur perimetral del palau. Aquest fet queda ben evidenciat amb l'anivellació del mateix mur del palau que pel seu costat oest pràcticament no té fonamentació, mentre que pel seu costat est presenta una doble banqueta d'importants dimensions.

Finalment cal assenyalar que amb les importants reformes efectuades des del moment de la descoberta del conjunt, el subsol de recinte ha passat per diverses intervencions que han deixat un important registre estratigràfic. La zona més afectada se situa al costat de migjorn, on l'obertura de la cala 6 ha permès documentar el grau d'afectació sobre estructures i estrats. Aquí s'ha pogut documentar com les restes estructurals del palau es troben força malmeses i la reconstrucció de la seqüència històrica esdevé complexa.

11. VILAMALA, Imma. *Recopilació documental dels estudis històrics i arqueològics, i de les intervencions arquitectòniques del Temple Romà de Vic / palau dels Montcada i del seu entorn*. 2 vol. Barcelona: Diputació de Barcelona, 2013, p. 57.

12. GÓMEZ BACH, Anna. *Memòria de l'excavació arqueològica a Casa Masferrer (Vic, Osona). Novembre-desembre 2010*. Barcelona: Servei d'Arqueologia. Generalitat de Catalunya, 2012. GÓMEZ, Anna; GUTIÉRREZ, Anna. «Resultats preliminars de la intervenció arqueològica a la Casa Masferrer (Vic, Osona)». *Ausa* [Vic], XXV, núm. 166 (2010), p. 715-731. GÓMEZ BACH, A. «Casa Masferrer: aportacions al coneixement de la formació de la ciutat de Vic (Osona)». A: *II Jornades d'Arqueologia de la Catalunya Central*. Vic - Barcelona, 2014, p. 163-168. GÓMEZ BACH, A.; BÉRTOK, G. «Temple romà i Casa Masferrer de Vic (Osona)». [XII Fòrum Auriga. Vic, 5 and 6 November 2016] *Revista Auriga*, núm. 85 (2016), p. 4-9.

Introducció als treballs arqueològics

Els treballs arqueològics al palau dels Montcada s'han d'entendre en el marc d'actuació dels treballs d'estudi d'integració del conjunt dins la ciutat endegats per l'Ajuntament de Vic amb la col·laboració de la Diputació de Barcelona per tal d'executar treballs de suport a les anàlisis històrica i material del castell palau dels Montcada i el seu entorn immediat. L'actuació, integrada en el *Pla Xarxa de Govern Local 2012-2015*, ha tingut com a objectiu aplegar el màxim de coneixement possible per a la posterior redacció del projecte de rehabilitació i utilització dels espais situats en l'àmbit del PE número 7, que afecta el temple romà de Vic i les restes constructives conservades del castell palau dels Montcada, que corresponen a les finques número 2 del carrer Pare Xifré i a les finques números 12, 14 i 16 del carrer Cardona, així com la consolidació, preservació i accessibilitat de les restes arqueològiques del conjunt monumental.

La recerca arqueològica s'ha focalitzat en l'obertura de vuit sondeigs de planta rectangular adossats a les cares interna i externa del mur perimetral de tramuntana i a l'estrep de l'arc de llevant de la nau nord de l'antic recinte castral. Aquests sondeigs estan directament vinculats als estudis geotècnics de les estructures muràries del conjunt. També se n'ha practicat un altre a tocar de la façana lateral de llevant de l'església de la Pietat. Finalment s'ha obert una rasa estratigràfica a migdia del temple romà en direcció nord-sud i una cala a l'extrem nord-est del conjunt, a tocar de la font i la caseta de l'alternador elèctric del carrer Pare Xifré.

En tots els casos s'ha exhaurit l'estratigrafia arqueològica, a excepció dels sondeigs on han aparegut restes arquitectòniques, ja que aquestes s'han preservat en la seva totalitat. En sis de les cales s'ha arribat al sòl geològic amb l'objectiu d'extreure les mostres complementàries i executar les anàlisis imprescindibles per completar l'estudi geotècnic.

Per les característiques del subsol del palau dels Montcada, i com ja s'ha comentat, es va optar per una intervenció a mode de sondeig, tant per recuperar la seqüència cronològica i arquitectònica del conjunt com per tal de documentar el nivell de preservació de les restes. Aquests treballs es van centrar en l'obertura de vuit cales de mida variable (vegeu *infra*).

En cadascun dels sectors intervinguts s'ha tingut en compte la seva especificitat. A causa de les diferències estratigràfiques documentades en cada un dels àmbits, l'exposició dels resultats es fa de manera separada. La zona afectada ha permès definir dos grans espais d'actuació:

Descripció dels treballs a l'interior del recinte

CALA 1: Cala oberta a l'interior del recinte del palau dels Montcada al costat nord-est. Adossada al mur nord perimetral del palau i centrada entre la caixa de llums i el mur intern del palau es va obrir una cala d'1 m de llargària per 1,5 m d'amplària.

Imatge de la localització de les cales 1 i 2 i les seves dimensions.

La intervenció en aquest punt es va centrar a documentar una primera seqüència d'estratificació arqueològica a la zona més propera al mur perimetral del palau que es va completar fins a arribar a la marga o roca mare.

CALA 2: També a l'interior del recinte del palau dels Montcada i al costat de migjorn es va decidir obrir una segona cala, propera a l'anterior, i situada davant del mur de partió interior de l'espai. Amb aquesta nova cala, d'1 x 2,3 m² es pretenia recuperar la seqüència estratigràfica preservada en aquest punt, on la presència d'una porta i l'axialitat respecte al temple romà feien pensar en la preservació d'estratigrafia *in situ*.

CALA 3: Si bé l'obertura d'aquesta cala estava prevista des de l'elaboració del projecte d'intervenció arqueològica, la motivació de la seva excavació es va incrementar amb la necessitat de validar les troballes que s'havien realitzat a la cala 2, associades a possibles paviments i nivells de circulació del palau.

L'obertura i excavació d'aquest sondeig, d'1 x 1,5 m, va venir determinat per la seva ubicació, a l'espai central tocant al mur septentrional del palau, proper al mur mitger. La presència d'estructures conservades, bàsicament paviments, va implicar un canvi metodològic, ja que per no afectar les restes es va procedir a la realització d'un petit sondeig a l'extrem oest de la cala de 40 x 40 cm per tal de localitzar i documentar la roca mare.

CALA 4: A l'extrem de ponent de l'interior del recinte es va obrir aquesta cala, inicialment d'1,5 x 1,5 m i posteriorment ampliada a 2,5 x 3 m. Amb aquesta nova cala, situada en el mur perimetral del palau dels Montcada (al costat de l'església de la Pietat, en l'angle amb el costat de tramuntana), es pretenia recuperar la seqüència estratigràfica preservada en aquest punt i de nou, a nivell estructural, analitzar tant el basament de l'edifici com la possible presència d'estructures associades.

CALA 6: A la banda de migjorn del recinte, i adossada al pòdium del temple romà, es va projectar una altra cala. Aquesta, inicialment oberta en un sondeig de 2,5 x 1 m, va ser posteriorment ampliada a 3,5 x 4 m. De nou, l'obertura d'aquesta cala va venir motivada per l'interès de documentar dades estructurals associades al palau dels Montcada en un punt on la planimetria antiga projectava un dels murs mitgers del mateix palau.

CALA 7: Cala oberta a l'interior del recinte del palau dels Montcada a la banda de llevant, seguint el reixat del carrer Pare Xifré. Per la presència d'instal·lacions recents, una caixa de llum al costat nord i l'enllumenat i el basament de les escales del temple romà al costat sud, es va obrir una cala d'1,5 m d'amplària per 5,5 m de llargària.

L'objectiu d'aquesta cala era el de localitzar el mur de tancament del palau dels Montcada pel seu costat est. La intervenció en aquest punt es va centrar en documentar una primera seqüència d'estratificació arqueològica a la zona més propera al mur perimetral del palau, que no es va poder completar per la localització d'un cablejat d'alta tensió que no estava correctament protegit.

Exterior del recinte: carrer Pare Xifré i carrer Cardona

Els treballs a l'exterior s'han localitzat en dos punts diferenciats.

Per un costat la cala oberta a l'exterior del recinte del palau dels Montcada, dins la finca del carrer Pare Xifré núm. 2 (cala 7). Aquesta cala, d'1,20 x 1,20 m, es va projectar adossada al mur perimetral del palau dels Montcada pel seu costat nord.

La intervenció en aquest punt es va centrar a documentar una primera seqüència estratigràfica a la zona més propera al mur perimetral del palau que es va completar fins a arribar a la marga o roca mare. L'obertura i l'excavació d'aquest sondeig va venir determinat per la presència d'aigua procedent de la capa freàtica, element que va condicionar el nivell de preservació de les restes en les cotes inferiors.

L'altra cala oberta a l'exterior del recinte del palau dels Montcada fou dins la finca del carrer Cardona núm. 12 (cala 8). Si bé l'obertura d'aquesta cala estava prevista des de l'elaboració del projecte d'intervenció arqueològica, la motivació de la seva excavació es va incrementar amb la necessitat de validar les troballes que s'havien realitzat a la cala 5. La intervenció en aquest punt es va centrar a documentar una primera seqüència estratigràfica a la zona més propera al mur perimetral del palau, per la banda de tramuntana, que es va completar fins a arribar a la marga o roca mare.

L'obertura i l'excavació d'aquest sondeig també van venir determinades per la presència d'aigua, que creiem que prové de la capa freàtica, element que va condicionar el nivell de preservació de les restes en les cotes inferiors i que va evidenciar el mal estat de preservació de la marga en aquest punt.

Proposta de seqüència cronològica a partir de les dades arqueològiques

Evidències anteriors al segle XI

L'horitzó anterior a l'època medieval pràcticament no el trobem documentat en la present intervenció al palau dels Montcada. En aquest context destaquem la presència d'uns pocs fragments ceràmics adscrits a l'època romana i que corresponen a TS itàlica. Per la seva entitat i estat de conservació aquests semblen formar part d'un nivell de remoció associat a les obres de construcció del palau. Així doncs, la presència d'aquest material molt rodat, de cronologia altimperial, també fa pensar en l'existència de restes romanes a la zona intervinguda i que no han estat possibles d'identificar en la present excavació.

La presència d'una sèrie de desnivells a la mateixa marga, i sovint l'existència de retalls, sembla que també són fruit d'accions antròpiques anteriors. Per aquest fet atribuïm a aquest primer horitzó el terreny natural recuperat en les diverses cales. Tant la variabilitat de cota com la seqüència de deposició del material geològic permeten evidenciar la geomorfologia del turó on s'assenta el palau dels Montcada posant de manifest que a l'extrem nord-oest (ubicació de la cala 4) és on es troba el punt més alt del paleorelleu, i que aquest baixa de cota vers llevant i migjorn.

Dades adscrites al segle XI i el primer quart del segle XIII: el castell

S'atribueixen a aquesta fase totes les unitats estratigràfiques que conformen els elements estructurals del conjunt dels Montcada. És a dir, el mur perimetral de tramuntana amb les banquetes de fonamentació corresponents (cala 1, cala 3, cala 5 i cala 8), el mur de llevant (cala 7) i els murs mitgers que compartimenten el recinte (cala 2 i cala 6). Aquest conjunt s'ha considerat unitari, si bé no es pot evidenciar la seva sincronia a través dels resultats recuperats en les diverses cales.

Fi del segle XIII i segle XIV: el palau dels Montcada?

Moment associat a nivells exteriors, un paviment i altres nivells de reblliment. Destaquen les troballes a la cala 3 d'un paviment de grans còdols de riu, i parcialment preservat, que sembla respondre a un paviment original del palau, amb un nivell de reblliment associat i un nivell de preparació. Tant aquest paviment com el reblliment dels estrats associats han aportat abundant material d'època medieval, que pot abastar cronologies dels segles XII al XIII (principalment a partir d'inicis del XIII). Aquesta datació l'aporta un conjunt de teules que es trobaven dipositades al fons del sondeig i que semblen actuar com a material de drenatge.

Estratigrafia formada pels diversos paviments de còdols recuperats a la cala 3 pertanyent a aquest moment.

Detall del conjunt de teules documentat a la base de la cala 3.

També, procedents de la cala 6, s'han identificat dos estrats de rebliment que aporten material ceràmic format per ceràmica grisa medieval. La cronologia relativa d'aquests estrats se situa al segle XIII.¹³

Segles XV-XVI, transformació en casa del veguer i presó

Les troballes principals d'aquest moment apareixen a la cala 1, on és més evident documentar el procés d'arranjament de l'estança més meridional del conjunt. Sembla que és en aquest moment que es construïren els murs i els estrats de rebliment.

13. Volem agrair al Dr. Albert López Mullor la seva ajuda en la classificació del material arqueològic d'aquesta intervenció arqueològica. Amb motiu de la seva recent pèrdua volem fer un homenatge a la seva memòria en relació amb l'aportació dels seus treballs realitzats tant al temple romà com en altres punts de la comarca d'Osona.

Estratigrafia recuperada a la cala 1 pertanyent a l'edat moderna.

D'aquest mateix moment se situa un mur, a la cala 2, que presenta la mateixa tècnica constructiva que els anteriors. Aquesta datació s'ha realitzat a través del material format per una olla vidriada de base arrodonida. La cala 3 també presenta un nivell de rebliment que es pot atribuir a aquest moment.

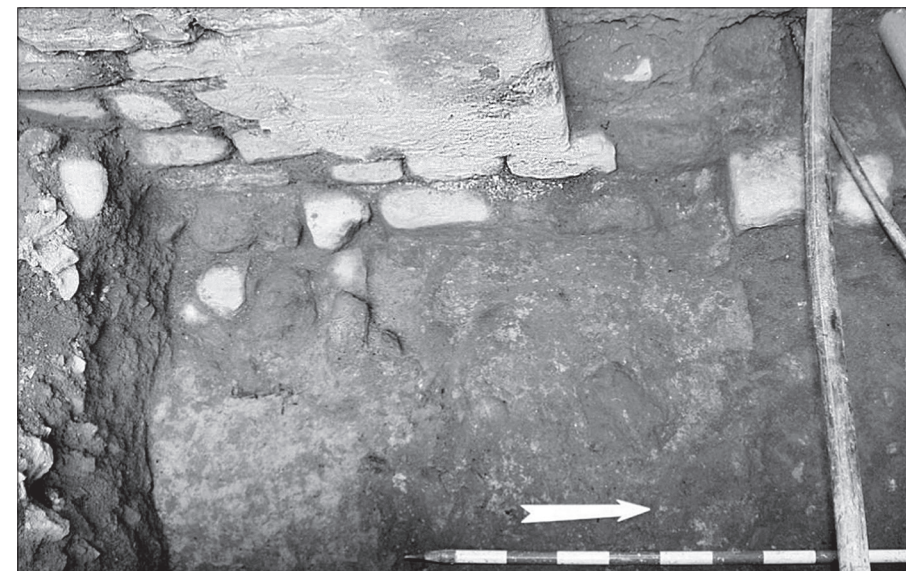
Per altra banda, i situat a la cala 5, s'han atribuït a aquest moment les restes d'estructures muràries conservades que actuen com a reforç de la banquetta de fonamentació del mur del palau. Es considera que aquesta estructura ha de ser com a molt antiga d'aquest moment, si bé no es descarta que fos construïda en un moment posterior.

Els nivells adscrits a aquest horitzó se situen principalment a les cales 3 i 8. Es tracta d'un paviment format per pedres i calç i el material associat (cala 3) i un nivell de rebliment (cala 8). La presència de vores de ceràmica grisa atribuïbles a inicis del segle XV i ceràmica vidriada han portat a proposar aquesta cronologia.

Horitzó E, segle XVII, reformes a la presó

Els estrats situats a l'horitzó E procedeixen de nivells de rebliment atribuïts a les cales 1, 2 i 3. En el cas de la cala 1 es tracta d'un nivell de rebliment i un possible nivell de circulació formada per una capa de terra amb nòduls de calç. La presència de ceràmica amb pinzell pinta ens situa aquest conjunt a inicis del segle XVII.

Així mateix, a la cala 2 l'estrat de rebliment presenta les mateixes característiques, mentre que el nivell de circulació que hi ha per sobre,

Mur adscrit al moment de reforma de la presó.

format per un possible paviment de calç, també podria associar-se a aquesta cronologia.

S'ha recuperat material similar a un nivell de rebliment de la cala 3, amb presència de carbons i fragments ceràmics amb reflex metàl·lic, que ha estat datat entre el 1550 i el 1650.

El segle XIX previ als treballs d'enrunament: les últimes obres de la presó

D'aquest moment s'han documentat diverses estructures de tipus aïllat. Es tracta principalment de nivells de rebliment i estructures associades a canalitzacions. Més concretament, de la cala 2, que conforma una canalització (que no es va excavar), en destaca un nivell de rebliment aïllat dins la cala 8 (pati de la casa del carrer Cardona núm. 12).

En el decurs de les anteriors intervencions arqueològiques al recinte també es van recuperar diversos paviments i clavegueres d'època moderna. En aquest cas les restes s'associaren al segle XIX, en el moment d'ocupació del castell com a presó. Citant textualment A. Caballé: «Algunes d'aquestes restes podrien correspondre a l'últim moment d'ocupació del castell com a presó durant el segle XIX».¹⁴

14. CABALLÉ, Antoni. *Memòria-Informe de l'excavació arqueològica de la plaça de la Pietat i Temple Romà realitzada durant el mes de setembre de 1985*. Barcelona: Servei d'Arqueologia. Departament de Cultura de la Generalitat de Catalunya, 1985, p. 17.

La descoberta del temple romà i les actuacions al palau dels Montcada: 1882-1908

Posteriorment a la compra i les obres d'enrunament de l'edifici destaquen algunes actuacions puntuals l'evidència de les quals s'ha pogut verificar mitjançant metodologia arqueològica.

Concretament, de la cala 1 destaquen els nivells associats a un possible nivell de circulació i una estructura de sosteniment associada a les transformacions i arranjament de l'entorn. A la cala 4 s'hauria aixecat en aquest moment l'estructura d'exhibició del lapidari. Finalment a la cala 6 una sèrie de construccions associades a les obres de rehabilitació del pòdium del temple romà també podrien correspondre a aquest moment.

Les obres de la primera meitat segle xx. De museu a sala de reunions

Les actuacions realitzades al recinte i documentades a l'inici del segle xx procedeixen de les cales 4 i 6. Es tracta de nivells de rebliment i obres associades a la instal·lació de canalitzacions.

Les obres principals sembla que es concentren a l'angle nord-est de l'edifici del palau, on la presència de diverses canaletes són reparades i es construeix una canalització de grans dimensions. En aquest punt els treballs principals se centren a construir una gran canalització que possiblement circumval·laria el temple romà evitant les humitats i els problemes d'evacuació de les aigües dels teulats, tant de l'església de la Pietat com de la seva capella fonda.

Actuacions d'adequació per a la visita al públic: la segona meitat del segle xx

Al llarg del segle xx s'han realitzat diverses obres de petita envergadura al recinte del temple romà i el palau dels Montcada. Algunes d'elles, però, han afectat en major o menor mesura les restes preservades. Aquest és el cas de la rasa de cablejat elèctric de la cala 1 i la cala 2. La data de 1995 recuperada en el tub del cablejat ens permet fer una proposta de datació *post quem* del conjunt. Així mateix hi ha diversos nivells de rebliment que també indiquen una important remoció de terres en aquest moment i per tot el recinte. Destaquen les evidències d'adequació i enjardinament de l'espai amb la construcció d'un banc corregut a la cala 4.

La complexitat estratigràfica documentada al conjunt del palau dels Montcada posa de manifest la dificultat d'una interpretació global i completa de totes les dades existents. És una estratigrafia que es pot considerar pròpia d'una intervenció urbana i que requereix uns criteris de documentació, preservació i difusió molt específics. Aquest repte, junt amb la comprensió global de l'edifici i la seqüenciació de les activitats realitzades en els diversos moments històrics, resta pendent.